

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Гладкий О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Постекономічне майбутнє глобальних міст

Розглянуто сутність концепції постекономічних трансформацій світової цивілізації. Охарактеризовано особливості таких трансформацій в глобальних містах. Визначено напрямки реорганізації ринку землі і нерухомості в глобальних містах, ключових ресурсів розвитку міст, їх просторової структури і особливостей розміщення продуктивних сил під впливом постекономічних процесів. Окреслено шляхи видозміни публічних просторів глобальних міст, розкрито особливості трансформації галузевого та географічного поділу праці. Процеси розвитку постекономічного суспільства активно протікають в середовищі глобальних міст. Під їх впливом територіальна структура міського простору суттєво змінюється і коригується. Ці зміни стосуються особливостей використання землі та інших природних ресурсів, робочої сили, капіталу, інформації. Виникають нові механізми трансформації ринку землі та нерухомості (аж до зміни ключових положень приватної власності на землю), трансформація трудових і матеріальних ресурсів розвитку міст, їх просторової структури і продуктивних сил в цілому. Для дослідження постекономічних тенденцій розвитку глобальних міст необхідна нова гуманістична (інтеграційна) парадигма дослідження, де синтезовані ті загальнонаукові проблеми, що пов'язані з формуванням постдисциплінарного знання. В її основу покладено гармонійний розвиток властивих людині здібностей і можливостей, людиновимірність знання, розвиток людської культури і цінностей, а також загальне відчуття блага від творчої та інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: глобальне місто, постекономічне суспільство, інтелектуальні ресурси, творчі ресурси, трансформація, глобалізація.

Гладкий А.В. Постэкономическое будущее глобальных городов. Рассмотрена сущность концепции постэкономических трансформаций мировой цивилизации. Охарактеризованы особенности таких трансформаций в глобальных городах. Определены направления реорганизации рынка земли и недвижимости в глобальных городах, ключевых ресурсов развития городов, их пространственной структуры и особенностей размещения производительных сил под влиянием постэкономических процессов. Определены пути видоизменения публичных пространств глобальных городов, раскрыты особенности трансформации отраслевого и географического разделения труда. Процессы развития постэкономического общества активно протекают в среде глобальных городов. Под их влиянием территориальная структура городского пространства существенно изменяется и корректируется. Эти изменения затрагивают особенности использования земли и прочих природных ресурсов, рабочей силы, капитала, информации. Возникают новые механизмы трансформации рынка земли и недвижимости (вплоть до изменения ключевых положений частной собственности на землю), трансформация ресурсов развития городов, их пространственной структуры и производительных сил. Для изучения постэкономических тенденций развития глобальных городов необходима новая гуманистическая (интеграционная) парадигма исследования, где синтезированы те общенаучные проблемы, что связаны с формированием постдисциплинарного знания. В ее основу положено гармоническое развитие свойственных человеку способностей и возможностей, человекоизмеряемость знания, высшее развитие человеческой культуры и ценностей, а также всеобщее ощущение блага от творческой и интеллектуальной деятельности.

Ключевые слова: глобальное город, постэкономическое общество, интеллектуальные ресурсы, творческие ресурсы, трансформация, глобализация.

Gladkey A.V. Post-economic Future of Global Cities. The essence of concept of the post-economic transformation in world civilization is disclosed. The features of such transformations growth in global cities are researched. The directions of land rent and real estate market development in global cities are investigated. The key resources of cities development, their spatial structure and dislocation of the

productive forces in global cities under the influence of post-economic transformation are explored. The processes of global cities' public spaces transformations are illustrated. The features of sectoral and geographical division of labor transformations are discovered. The post-economic society develops more actively in the environment of global cities as highly communicational, fully integrated, internationally oriented, dispersion-modular, innovative and representative conglomerate of concentration and mutual intersection of human ideas, interests, creativity, knowledge and intellect. The territorial structure of the urban space greatly changes and accommodates under their influence. These changes affect specifics of the use of land and other natural resources as well as labor, capital and information. They foster new mechanisms of transformation of the land and real estate market (including changes of the fundamental provisions of private land ownership), the resources for development of cities, their spatial structure and productive forces. For further exploration of new post-economic tendencies developing in the global cities one needs a new humanistic (integration) research paradigm. It synthesizes the general scientific problems associated with the formation of post-disciplinary knowledge. The humanistic paradigm is underlain by the harmonious development of human innate abilities and capacities, human-measured knowledge, the highest development of the human culture and values, as well as a universal sense of the benefits of the creative and intellectual activities.

Keywords: global city, post-economic society, intellectual resources, creative resources, transformation, globalization.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає все більші зміни концептуальних основ своєї життєдіяльності та функціонування. Під впливом інформаційної та науково-технічної революції, із розвитком позавиробничих суспільних відносин та в умовах глобалізації світового господарства у ньому відбувається цілий ряд трансформацій, пов'язаних із поступовою втратою панівної ролі економічних та господарських регуляторів в цивілізаційному поступі. Поступово позбавляючись суто економічних механізмів суспільного відтворення, пов'язаних із виробництвом, розподілом, обміном та споживанням різноманітних матеріальних і духовних благ, людство поволі приходять до ідеї нового типу суспільного договору, заснованого на інтелекті і творчості особистості, розвитку знань і знаннєємного процесу відтворення, що й отримав в літературі назву «постекономічний». Найбільш активно його процеси протікають в середовищі глобальних міст – найбільш пріоритетних осередках передового інтелектуального і творчого потенціалу людської цивілізації. Глобальні міста виступають каталізатором постеконімічних трансформацій завдяки своїм унікальним конгломеративним, синергетичним, комунікаційним, репрезентативним властивостям, що й зумовлює підвищену увагу до їх функціонування та актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження постеконімічних трансформацій в моделях розвитку суспільства, а також в його територіальній організації вперше з'явилися в роботах А. Пентлі, Д. Рісмана, Р. Арона і Д. Белла, Е. Тоффлера. Зараз вони активно розвиваються в дослідженнях Владислава Іноземцева «Расколота цивилизация» та Миколи Слуки «Геодемографические проблемы глобальных городов». В суспільній географії питання постеконімічних трансформацій активно розглядаються в роботах Ю. Голубчікова, В. Смаль, І. Абилгазієва, І. Ільїна. Проте, аналіз постеконімічних трансформацій в середовищі глобальних міст і пов'язані з ним наслідки в господарській, ресурсній, земельній, інформаційній та інтелектуальній сферах ще детально не проводився.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Саме тому, метою даного дослідження є висвітлення особливостей перебігу постеконімічних процесів в середовищі глобальних міст, а завданнями – визначення напрямків реорганізації ринку землі і нерухомості в глобальних містах під впливом

постекономічних процесів, аналіз ключових ресурсів розвитку міст, їх просторової структури і особливостей розміщення продуктивних сил в постеконічних умовах, висвітлення процесів трансформації публічних просторів глобальних міст, галузевого та географічного поділу праці.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «постеконічне суспільство» часто розуміють таку стадію розвитку останнього, при якій основні матеріальні ресурси і стимули (*земля, праця, капітал - авт.*) перестають бути головними і направляючими в процесі відтворення матеріальних і духовних благ. У самому простому випадку, замість широкого розвитку матеріального виробництва, як базису традиційного капіталістичного устрою економіки і суспільства, активно розвиваються ті види людської діяльності, які орієнтовані на створення інтелектуальних послуг та інформації.

У більш складному сприйнятті постеконічних трансформацій ми маємо справу із розвитком інтелектуальних і творчих здібностей людини, із перетворенням їх на безпосередню продуктивну силу суспільства, що тягне за собою формування нових типів ресурсів, нових модифікацій соціальної структури і, відповідно, нових форм її територіальної організації. У такому суспільстві, в панівному привілейованому становищі виявляються не носії матеріального добробуту і капіталу, а особистості, які володіють неабиякими інтелектуальними та творчими силами, як власними, так і набутими. Це ані в якому разі не передбачає відмови від товарно-грошових відносин, а тим більше від економічних механізмів суспільного відтворення. Мова йде лише про зміну вектора і ресурсів розвитку, трансформацію основоположних цілей і засобів суспільного виробництва різних благ і цінностей.

Найбільш активно процеси розвитку постеконічного суспільства протікають в середовищі глобальних міст – високо-комунікаційному, всебічно інтегрованому, міжнародно-орієнтованому, дисперсно-модульному та інноваційно-репрезентативному конгломераті зосередження і взаємного перетину людської думки, інтересів, творчості, знань, інтелекту. Під їх впливом територіальна структура міського простору суттєво змінюється і коригується. Ці зміни стосуються особливостей використання землі та інших природних ресурсів, робочої сили, капіталу, інформації [12]. Під їх впливом виникають нові механізми трансформації ринку землі та нерухомості (аж до зміни ключових положень приватної власності на землю), трансформація трудових і матеріальних ресурсів розвитку міст, їх просторової структури і продуктивних сил в цілому.

Так, в сфері трансформації приватної власності та земельних прав глобальних міст (в рамках відмови від утилітарно мотивованої активності як домінуючого виду людської діяльності) помітна тенденція переходу до общинних (іноді, до корпоративних) просторів, заснованих на видозміні системи поділу праці [5; 10]. Маючи раніше чіткі галузеві та просторові рамки, нині поділ праці (як галузевий, так і географічний) в глобальних містах поступається місцем його усупільненню [1], набуває просторових обрисів багатополісності, полікомпонентності, універсалізації (як процесу, зворотного спеціалізації) та особистісної відособленості (зворотної концентрації), а в крайньому прояві - екстериторіальної модульності. Остання призводить до поступової уніфікації центральних і периферійних територій міст з їхніми функціями і структурними особливостями, до стирання кордонів між ними, а також до розриву просторових зв'язків і формування анклавної автаркії. У такому випадку, чільним стає

розподілення у міському просторі ресурсів життєдіяльності індивіда та суспільства, насамперед, ресурсів не матеріальних і не фінансових, а інтелектуальних, творчих, духовних, інформаційних [6; 11]. І саме вони в майбутній постекономічній реальності будуть визначати не тільки профілюючі функції міста, але й особливості його територіальної структури, що базуються на зменшенні ролі економічних стимулів і знятті обмежень з механізмів розміщення в просторі міста різних видів людської діяльності.

У процесі трансформації приватної власності та зміни просторової структури глобальних міст, мова не йде про відродження античних «полісів» з їх суспільним володінням засобами виробництва. А про те, що знання, творчість, а в деякому випадку і інтелект не можуть в принципі мати приватний характер (незважаючи на те, що вони найчастіше мають свого приватного носія), а також не можуть обіймати чітко визначені кумулятивні простори в структурі міста (з урахуванням розвитку масових засобів зв'язку та Інтернет-комунікацій). Вони базуються на ефекті модульності, а не на ефекті масштабу, який був раніше провідним економічним стимулом масового виробництва. Результатом пост-економічних перетворень буде докорінна зміна просторової структури глобального міста, в якій приватні володіння можуть залишитися лише в середовищі особистого простору індивіда, а в інших випадках будуть трансформуватися в модульні висококонцентровані осередки зосередження інтелектуальних і творчих сил суспільства. Ці процеси вже закладені в структурі сучасних технополісів і технопарків.

У глобальних містах все більше спостерігається перехід до громадських (публічних) просторів, де інтереси людини виходять далеко за межі задоволення своїх матеріальних потреб і трансформуються в сторону набуття найчастіше високо-диверсифікованих, адресно-індивідуалізованих інтелектуальних і духовних благ. Найважливішою рисою цього процесу стає подолання праці як утилітарної активності і заміна його творчою діяльністю, не мотивованою матеріальними чинниками [5]. У результаті відбувається трансформація джерел і ресурсів, покладених в основу розвитку глобальних міст, поступовий їх перехід від матеріальних і фінансових до духовно-інтелектуальних ресурсів. Далі вони, безумовно, набувають певної матеріальної цінності і породжують при подальшій трансформації необхідні матеріальні блага. Але первинним ресурсом для таких перетворень слугують не класичні «земля, праця і капітал», а насамперед, інтелект і творчість індивіда.

І справа навіть не в тому, що глобальні міста все більше спеціалізуються саме на виробництві різних інноваційних, інтелектуальних і творчих послуг. Мова йде про формування перманентного висококонцентрованого (і разом з тим суцього диверсифікованого) середовища активної інтелектуальної та творчої думки, що володіє своєрідним синергетичним ефектом (який ще можна назвати духовно-ментальним або агломераційного-синтезуючим). Саме цей ефект і забезпечує в більшій мірі провідне положення глобальних міст як у світовому господарстві (за різними економічними показниками), так і в світовому соціокультурному континуумі, сформованому людською думкою, творчими та інтелектуальними здібностями індивіда [8]. Під впливом даного синергетичного ефекту, що формується в результаті залучення нових духовно-інтелектуальних джерел розвитку, глобальні міста звільняються від застарілих сельбищних і промислово-орієнтованих функцій (вони виносяться на периферію). І стають центрами

творчого, інтелектуального та в певній мірі духовного життя суспільства. А в їх територіальній структурі поступово стирається відмінність між функціонально-планувальними зонами, забудова і господарський профіль яких, як уже зазначалося, набувають модульного поліфункціонального многополісного і полікомпонентного характеру.

Так, під впливом інтелектуальної і творчої діяльності відбувається трансформація простору глобальних міст. В їх територіальній структурі з'являються осередки різнопланової активності, зумовленої в першу чергу розвитком знань (knowledge-based economy¹), людського капіталу та інтелекту [7]. Цим видам діяльності поступаються місцем не тільки промислові підприємства, але й деякі комерційні організації, що працюють у сфері послуг, менеджменту, банківської, фінансової та підприємницької діяльності. Цей процес відбувається завдяки поступовому скороченню фахівців і витісненню комерційних підприємств з висококонкурентного модульного середовища глобальних міст. Їм на заміну приходить тотальна комп'ютеризація комерційного процесу, заміна рядових штатних підприємницьких операцій (таких як бухгалтерський облік, маркетинг, аудит, логістика і т.д.) комп'ютерними технологіями з використанням мінімуму людської сили в процесі прийняття рішень.

На місці великих громіздких офісів різних компаній зі значним штатом співробітників, в просторі глобальних міст все більш активно розвиваються дрібні еластичні модульні високопродуктивні підприємства. Їхні потреби в землі і матеріально-енергетичних ресурсах зводяться до мінімуму, а можливості гнучкої взаємодії з партнерами і конкурентами (особливо при істотному спрощенні економічних механізмів партнерства, при переході до інтелектуально-творчої складової взаємодії) інтенсивно зростають. До того ж, завдяки розвитку Інтернет комунікацій, таке підприємство може ефективно використовувати переваги не тільки своєї мініатюрності, але також і екстериторіальності.

Модульному підприємству, заснованому на постеконічних принципах роботи, не обов'язково тримати своє представництво в діловому центрі глобального міста. Для здійснення його діяльності виключно важливою є наявність надійного і потужного вузла зв'язку. В силу цього, ділові центри глобальних міст поступово будуть втрачати своє значення. Їх кордони будуть розмиватися, а функції бізнес-активності поступляться місцем некомерційним інтелектуальним і творчим видам діяльності, заснованим на досягненні економічного ефекту за рахунок нових ресурсів розвитку постеконічного суспільства.

Під впливом нових форм праці, заснованих на постеконічних змінах, глобальні міста переживають істотну трансформацію своїх продуктивних сил. В їх структурі все більш активно проявляються підприємства, що надають споживачам цілий ряд високоінтелектуальних товарів і послуг, а також організації, що використовують творчі можливості людини для досягнення різних економічних ефектів. Про це свідчать дослідження, проведені в свій час П. Тейлором, С. Сассен, М. Слукою і Дж. Фрідманом. Вчені стверджують, що в процесі розвитку глобальних функцій, місто звільняється від класичних видів індустріальної та постіндустріальної діяльності, набуваючи в більшій мірі постеконічних рис [4; 6].

Мова йде не тільки про концентрацію в глобальних містах ключових

¹ Економіка, що заснована на знаннях (англ.)

представництв світових фінансових компаній, центрів професійних ділових послуг (бухгалтерських, юридичних, рекламних), транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків. Слід говорити, насамперед, про ті види інтелектуальної та творчої діяльності, які набувають у глобальних містах істотного впливу як на структуру самого міста, так і на світові глобальні процеси в цілому. Серед них обов'язково слід відзначити створення нових творчих спільнот, діяльність яких присвячена реорганізації суспільства, удосконаленню його духовно-ментальної свідомості, а також колективів дослідників, що займаються розробкою і впровадженням інтелектуальних та інформаційних технологій у виробництво і життєвий уклад людей, які обумовлюють тим самим прогрес у формуванні постіндустріальних соціальних систем та їх трансформацію в постекономічні.

Такі організації здатні багато в чому змінити класичне постіндустріальне сприйняття глобальних міст, як центрів міжнародної кредитно-фінансової, банківської, підприємницької та комерційної активності. Завдяки пріоритетним репрезентативним функціям глобальності, міжнародної орієнтованості і комунікативності вони виходять на світову арену передової творчої думки, інтелектуальних рішень, інформаційно конгломерованих спільнот, що найбільш ефективно розкриваються в рамках економіки знань. Універсалізація і адаптованість середовища для ведення різних видів людської діяльності, що притаманна глобальним містам, сприяє більш інтенсивному прояву постекономічних тенденцій розвитку і розміщення продуктивних сил завдяки зміні пріоритетів формування добробуту індивідів, їх зверненню до нових, інтелектуальних і творчих ресурсів суспільства.

У глобальних містах відбувається неухильна трансформація ресурсів капіталу під впливом нових чинників формування добробуту суспільства, нових способів його одержання і нових форм придбання та накопичення. У науці давно прижилися поняття «людського капіталу», «інтелектуального капіталу» та ін. [3; 7]. Поява цих термінів саме в такому поєднанні не випадкова. Дійсно, інтелект і творчість людини в постекономічну епоху перетворюються на справжній капітал, на дієвий фактор механізму відтворення.

Накопичення та збільшення нового капіталу (людського, інтелектуального) в глобальних містах сприяє формуванню того неповторного середовища, того унікального конгломерату думок, творчих ідей, інтелектуальних розробок і нових знань, які й виступають основою постекономічних перетворень у суспільстві. Справді, тільки висококомунікативний, всебічно інтегрований, міжнародно-орієнтований, модульний простір глобальних міст здатен повністю розкрити й відтворити механізми формування творчого інтелектуального начала в сучасній економіці знань, допоможе виробляти і поширити в достатній мірі новітні ресурси постекономічного суспільства, сприяти їх подальшому сприйняттю, впровадженню, апробації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Для вивчення нових постекономічних тенденцій, що протікають в глобальних містах необхідна нова гуманістична (інтеграційна) парадигма дослідження [2; 3]. У ній синтезовані ті загальнонаукові проблеми, що пов'язані з формуванням постдисциплінарного знання, заснованого на науковому осмисленні сутності окремих процесів і явищ у їх цілісному душевно-духовному переживанні. В основу гуманістичної парадигми покладено гармонійний розвиток властивих людині здібностей і можливостей, людиновимірність знання, вищий розвиток людської культури і цінностей, а

також загальне відчуття блага від творчої та інтелектуальної діяльності, що не було враховане раніше в системних дослідженнях. Саме ці властивості знання сприяють просуванню постеконімічних перетворень. І саме вони найбільш відчутні в глобальних містах, що створюють завдяки своїм особливостям відповідну для їх розвитку атмосферу. Імператив гуманістичного мислення, покладений в основу знання, сприятиме новим постеконімічним трансформаціям суспільства і швидкому формуванню нових ресурсів і цінностей його розвитку.

1. Гладкий О.В. Географічний поділ праці чи поділ ресурсів? / О.В. Гладкий // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. Ред. кол.: С. І. Ішук (відп. ред.) та ін. – К., 2012. – Вип. 64. – С. 28-35.
 2. Голубчиков Ю.Н. География человека / Ю.Н. Голубчиков – М.: Эдиториал УРСС, 2003. – 296 с.
 3. Голубчиков Ю.Н. Основы гуманитарной географии: учебное пособие / Ю.Н. Голубчиков. – ИНФРА-М, 2011. – 505 с.
 4. Город в контексте глобальных процессов / Под ред. И.И. Абылгазиева, И.В. Ильина, Н.А. Слуки. – М.: Изд-во Московского университета, 2011. – 448 с.
 5. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация: Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции / В.Л. Иноземцев. – М.: Академия, 1999. – 724 с.
 6. Слука Н.А. Градоцентрический вектор в развитии мировой системы // Економічна та соціальна географія : науковий збірник / Міністерство освіти і науки України; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – Вип. 57. – С. 298-312.
 7. Смаль В.В. "Економіка-на-знаннях": до розвитку концепції // Економічна та соціальна географія : науковий збірник / Міністерство освіти і науки України; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2009. – Вип. 59. – С. 41-53.
 8. Тоффлер Е. Третья хвиля: Пер. з англ. / Е. Тоффлер. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.
 9. Gorz A. Farewell to the working class: An essay on post-industrial socialism / Gorz A. – London, 1982.
 10. Heilbroner R.L. Business civilisation in decline. – New York, 1976. – P. 73.
 11. Illich I. The tools for conviviality / I. Illich. – London, 1985.
 12. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting / D. Bell. – New York, 1973.
-
1. Gladkyj O.V. Geografichnyj podil praci chy podil resursiv? / O.V. Gladkyj // Ekonomichna ta socialna geografiya: Nauk. zb. Red. kol.: S. I. Ishuk (vidp. red.) ta in. – K., 2012. – Vyp. 64. – S. 28-35.
 2. Golubchykov Yu. N. Geografyya cheloveka / Yu. N. Golubchykov – M.: Edytorial URSS, 2003. – 296 s.
 3. Golubchykov Yu. N. Osnovy gumanytarnoj geografyy: uchebnoe posobyie / Yu. N. Golubchykov. – YNFRA-M, 2011. – 505 s.
 4. Gorod v kontekste globalnyx processov / Pod red. Y.Y. Abylgazyeva, Y.V. Ilyna, N.A. Sluky. – M.: Izd-vo Moskovskogo universyteta, 2011. – 448 s.
 5. Inozemcev V.L. Raskolotaya cyvylyzacyya: Nalychestvuyushhye predposylky i vozmozhnye posledstvyuya postekonomycheskoj revolyucyy / V.L. Inozemcev. – M.: Akademiya, 1999. – 724 s.
 6. Sluka N.A. Gradocentrycheskyj vektor v razvityy mirovoj sistemy // Ekonomichna ta socialna geografiya : naukovyj zbirnyk / Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny; Kyuyivskyj nacionalnyj universytet im. Tarasa Shevchenka. – Kyuyiv, 2007. – Vyp. 57. – S. 298-312.
 7. Smal V.V. "Ekonomika-na-znannyaх": do rozvytku koncepciyi // Ekonomichna ta socialna geografiya : naukovyj zbirnyk / Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny; Kyuyivskyj nacionalnyj universytet im. Tarasa Shevchenka. – Kyuyiv, 2009. – Vyp. 59. – S. 41-53.
 8. Toffler E. Tretya xvylya: Per. z angl / E. Toffler. – Kyuyiv: Vsesvit, 2000. – 480 s.
 9. Gorz A. Farewell to the working class: An essay on post-industrial socialism / A. Gorz. – London, 1982.
 10. Heilbroner R.L. Business civilisation in decline. – New York, 1976. – P. 73.
 11. Illich I. The tools for conviviality / I. Illich. – London, 1985.
 12. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting / D. Bell. – New York, 1973.

Подано до редакції 16.03.2016

Рецензент – доктор географічних наук А.В. Гудзевич